

Morfološke značajke imenica u govoru Crnoga Luga

Knaus, Nikolina; Marinković, Marina

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2021, 47, 371 - 386**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31724/rihjj.47.2.5>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:543712>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

UDK 811.163.42'282(497.5 Crni Lug)

811.163.42'367.622

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 24. III. 2021.

Prihvaćen za tisak 14. VII. 2021.

doi.org/10.31724/rihjj.47.2.5

Nikolina Knaus

Srednja škola Delnice

Lujzinska cesta 42, HR-51300 Delnice

orcid.org/0000-0002-6879-3882

nikolina.knaus6@gmail.com

Marina Marinković

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za kroatistiku

Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka

orcid.org/0000-0002-6886-5807

m.marinkovic@uniri.hr

MORFOLOŠKE ZNAČAJKE IMENICA U GOVORU CRNOGA LUGA

U radu¹ se prikazuju morfološka obilježja imenica u mjesnome govoru Crnoga Luga, koji je dijelom zapadnoga poddijalekta kajkavskoga goranskoga dijalekta. Glavni je cilj istraživanja utvrditi vlastitosti u crnoluškoj imeničkoj sklonidbi. Sekundarno, na temelju podudarnosti s obližnjim kajkavskim gorskokotarskim govorima, drugi je cilj rada smjestiti govor Crnoga Luga u širi dijalektološki kontekst u svjetlu goranske morfologije.

1. Uvod – cilj i metodologija

Dijalektološka pripadnost mjesnoga govora Crnoga Luga, smještenoga u Gorskom kotaru 10-ak kilometara sjeverozapadno od Delnica, hrvatskoj je filologiji poznata zahvaljujući ranijim istraživanjima. Premda ga s jugozapadne strane okružuju govori čakavskoga tipa, ekavska Mrzla Vodica (Vranić 2005: 33) te ikavsko-ekavski govori na području Mrkoplja i Fužina (poput Slemena,

¹ Zahvaljujemo recenzentu na iscrpnim te nadasve korisnim savjetima i komentarima.

Brestove Drage, Benkovca Fužinskoga i dr., Lukežić 1990: 24), prema svima obilježjima fonološkoga sustava on je sasvim pouzdano dijelom zapadnogoranske kajkavštine (Kovač i Malnar Jurišić 2016: 499).² Morfološka razina ovoga organskoga idioma dosada, međutim, nije bila predmetom znanstvenoga interesa. Stoga se u ovome radu opisuje morfologija imenica s ciljem utvrđivanja značajki imeničke deklinacije crnoluškoga govora te s ciljem proširivanja spoznaja o morfologiji zapadnoga poddijalekta kajkavskoga goranskoga dijalekta. Kao temelj komparacije poslužili su nam morfološki opisi obližnjih kajkavskih govora Čabra, Gerova i Prezida (Barac-Grum 1993), Broda na Kupi (Lisac 2000), Delnica i Gornjih Turni (Lisac 2006) te Tršća (Malnar Jurišić 2017).

Inicijalno istraživanje morfologije imenica crnoluškoga govora provedeno je u ljeto 2020. za potrebe izrade diplomskoga rada,³ a naredna su istraživanja (jesen/zima 2020.) provođena s ciljem dopunjavanja građe. Iz ogledā govora ekscerpirane su imenice čije su paradigme u drugoj fazi rada ispitane ciljanim upitnikom. Upitnik je poslužio najvećma u dobivanju podataka o onim oblicima koji nisu potvrđeni u zvučnim zapisima te o onim imenicama koje nisu potvrđene u spontanim govorima, a koje svjedoče o različitim morfološkim fenomenima. U istraživanju su sudjelovali ispitanici starije (Ratomira Abramović, r. 1945.) i srednje (Albina Malnar, r. 1958., Tomislav Knaus, r. 1964. i Vesna Knaus, r. 1966.) životne dobi.⁴ Pri ciljanome ispitivanju u njihovim iskazima nije bilo značajnijih odstupanja te su na zadana pitanja nudili podjednaka rješenja, što navodi na zaključak o dobrome čuvanju starijega morfološkog stanja barem u dijelu govornikā crnoluškoga idioma. Generacijska raslojenost pri uporabi određenih morfema i s više inovativnijih rezultata odrazila bi se zasigurno pri eventualnome ispitivanju govornikā mlađe generacije, no prikaz promjena u govoru mlađih ispitanika nije cilj ovoga rada, niti se takav pristup podudara s pretpostavljenim metodološkim načelima genetske lingvistike.

U nastavku donosimo pregled gramatičkih morfema imenica svih triju rodova, s posebnim osvrtom na one morfeme koji nose dodatni gramatički biljeg, bilo

² U citiranu radu autorā Kovač i Malnar Jurišić, uz fonološku razinu idioma, prikazan je sažeto i informativno i društveno-povijesni kontekst razvoja crnoluškoga kraja pa se tim općim podatcima u ovome članku nećemo baviti.

³ Diplomski rad studentice Nikoline Knaus pod naslovom *Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga* izrađen je i obranjen pri Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci pod mentorstvom dr. sc. Marine Marinković (vidi Knaus 2020).

⁴ Svima ispitanicima zahvaljujemo na nesebičnoj pomoći i suradnji.

u dijakronijskome pogledu, bilo kroz sinkronijski presjek morfologije imenica drugih goranskih govora.

2. Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga

Za deklinaciju imenica u crnoluškome je govoru relevantna gramatička kategorija roda, broja, padeža te živosti/neživosti. Prema kriteriju nastavka u genitivu jednine sve imenice iz građe dijelimo u tri vrste imeničke deklinacije: *a-*, *e-* i *i-*vrstu.⁵

2.1. Imenice *a*-vrste

2.1.1. Imenice muškoga roda

Imenice muškoga roda *a*-vrste su one koje u Njd. imaju nulti nastavak (*òbvak* ‘oblak’, *fánt*, *pòš⁶*) te neke imenice muškoga roda koje završavaju na *-o* / *-e*, najčešće osobna imena i odmilice (*Žárko*, *Páve*, *dědo*, *sněško*). Prema nastavku u Gjd., ovoj vrsti pripada i imenica *òča* ‘otac’ (GAjd. *očęta*, DLjd. *očęte*, Ijd. *očętan*), kao i imenice *vučę* ‘ujak’ (Gjd. *vučęta*) i *stričę* ‘stric’ (Gjd. *stričęta*) koje su u nominativu preuzele oblik vokativa.

S obzirom na to da je analiza građe pokazala da se imenice muškoga roda *a*-vrste u govoru Crnoga Luga mogu prema nastavcima u množini podijeliti u dvije skupine, u nastavku donosimo pregled dviju množinskih paradigmi, od kojih je druga predstavnik znatno manje skupine imenica. Analiza množinskih nastavaka obiju skupina, radi uspostave paralelizma, izvršit će se potom u okviru zajedničkih pasusa.

⁵ Dio imenica koje u Gjd. imaju nastavak *-i* svrstavamo u *e*-vrstu zbog dijakronijskih razloga, odnosno zbog starijeg stanja s dugim nastavačnim **-e* (koji je u genitivu jednine preostale glavnine imenica vrste dao *-e*), a koje je ‘zamućeno’ naknadnim fonološkim procesima (usp. u nastavku rada poglavlje 2.2.).

⁶ Na kraju riječi te ispred bezvučnih suglasnika zvučni se opstruenti u govoru Crnoga Luga zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima. Sonant *v* u istim se pozicijama ponaša kao zvučni opstruent s parnjakom *f*.

Tablica 1. Nastavci imenica muškoga roda *a*-vrste

	jednina	množina prve skupine	množina druge skupine
N	- <i>ø</i> / - <i>o</i> / - <i>ę</i>	- <i>ę</i>	- <i>i</i>
G	- <i>a</i>	- <i>of</i>	- <i>i</i>
D	- <i>ę</i>	- <i>an</i>	- <i>in</i>
A	- <i>ø</i> / - <i>a</i>	- <i>ę</i>	- <i>i</i>
V	- <i>ø</i> / - <i>o</i> / - <i>ę</i>	- <i>ę</i>	- <i>i</i>
L	- <i>ę</i>	- <i>ax</i>	- <i>ix</i>
I	- <i>an</i>	- <i>ameę</i>	- <i>imeę</i>

Imenicama se muškoga roda koje završavaju na *-o* / *-ę* u kosim padežima osnova produljuje nerelacijskim morfemom *-ęt*, reliktom nekadašnje *t*-sklonidbe: NVjd. *Žárko, dědo, sněško, Fráneę, Gjd. Žárkęta, dědęta, sněškęta, Djd. Žárkęte, dědęte, sněškęte, Ajd. Žárkęta, Fráneęta, dědęta, sněškęta, Ljd. Žárkęte, Fráneęte, dědęte, sněškęte, Ijd. dědętan, sněškętan.*

Nastavak je u dativu i lokativu jednine *-ę*, kao vjerojatno naslijeđe lokativnoga ishodišnoga gramatičkoga morfema glavne promjene muškoga roda. U ostalim je padežima izbor između morfemā polazne tvrde i meke promjene proveden u korist tvrde inačice (usp. u nastavku nastavke u Ijd. i Dmn.) pa polazimo od pretpostavke da je i *-ę* odraz ishodišnoga morfema s jatom u sastavu. No, budući da u govoru Crnoga Luga u nenaglašenoj poziciji vokal *ę* može imati podrijetlo i u jatu i u **i* (Kovač i Malnar Jurišić 2016: 493), ne može se sa sigurnošću tvrditi je li ovaj morphem u Ljd. odraz palatalnoga ili nepalatalnoga lokativnoga morfema glavne promjene muškoga roda. Prema lokativu, ujednačen je oblik dativa (Djd. *Črnoúgarę,⁷ čovęke, dānę, lęšņęke; Ljd. krúxę, mōžę, pàseę, xępteę, pōžę, kójņę, pràsceę, dāžę, strāxę, dučāņę, živòtę).*

U sklonidbi su imenica m. roda koje znače živo izjednačeni genitiv i akuzativ, dok njihovo izjednačavanje u imenica koje znače neživo izostaje (*Črnoúgara, čovęka, púxa, pōža, ráka, Dárkęta, sína, pràsca, vúka; krúmpęr, krúx, kòrak, ótoman, stędęnac, dāš*). Izoglosa izjednačavanja oblikā za akuzativ i genitiv jednine u imenica koje znače neživo generalno zaobilazi gorskokotarske govore, zapadne (Lisac 2000: 32, 2006: 94; Malnar Jurišić 2017: 204) i istočne (Marinković 2018:

⁷ *Črnoúgar* – stanovnik Crnoga Luga.

140). Oblik vokativa jednine imenica *a*-vrste muškoga roda u crnoluškome govoru jednak je u načelu obliku nominativa, uz rijetke potvrde zasebnoga gramatičkoga morfema *-e* (*č'ovječ'e Bòžji, s'ine m'òj*). U instrumentalu jednine nije sačuvano razlikovanje stare tvrde i meke promjene, već je potvrđen nastavak *-an* koji dolazi neovisno o palatalnoj/nepalatalnoj osnovi (*Č'rnou'garan, č'ov'ek'an, kor'akan, p'asan, m'òž'an, priš'čan, p'òž'an*). Podrijetlo mu je u ishodišnome **-omь*, a iz suvremene potvrde iščitavamo da je pretrpio dvije fonološke alternacije, akanje te zamjenu *-m > -n* koja se u gramatičkim morfemima te na dočetu nepromjenjivih vrsta riječi u analiziranu govoru redovito provodi.

Jednosložne imenice muškoga roda u množini imaju neproširenu osnovu. Općenito u nominativu množine ove sklonidbene vrste imenice u glavnini imaju nastavak *-e* (*p'uxe, p'iste, ori'xe, jez'ike, p'ase, kluč'e, vu'ke, l'ěš'nak'e, s'ine*), a imenice druge skupine nastavak *-i* (*m'òži, n'òfti, č'ŕ'vi, kr'òvi, v'ŕ'xi*). Prema Nm. ujednačeni su i relacijski morfemi vokativa množine (*tež'ak'e, s'ine, f'ante; m'òži*). U akuzativu množine dolaze nastavci *-e* i *-i* (*pr'as'e, l'ěš'nak'e, z'òb'e, kov'áč'e, priš'č'e, tu'fc'e*;⁸ *m'òži, n'òfti, p'òdi*). Na temelju potvrda *z'òb'e : kov'áč'e : m'òži* jasno je da opreka *-e : -i* ne slijedi staru podjelu po palatalnosti osnove, no uočene su neke druge zakonitosti koje ćemo detaljnije predstaviti na kraju opisa paradigmi.

U genitivu množine prve skupine dominira nastavak *-of*,⁹ preuzet iz stare *u*-osnove te zabilježen u imenica i s palatalnim i s nepalatalnim dočekom osnove (*Č'rnou'garof, d'ánof, kom'ádof, p'ás'of, priš'č'of, pur'ánof, z'áj'cof*). U imenica druge skupine javlja se u Gm. *-i* (*n'òfti, m'òži, č'ŕ'vi*). U dativu množine imenice muškoga roda najčešće imaju nastavak *-an* (*kom'ádan, pr'ás'can, sos'édan*), s odrazom fonoloških zakonitosti kakve su provedene i u nastavku instrumentala jednine. Rjeđe je, predvidljivo u imenica druge skupine, potvrđen nastavak *-in*: *p'òdin, n'òftin, kr'òvin, st'òlin, m'òžin, n'òžin, v'òlin*. U lokativu množine u prvoj je skupini potvrđen stari nastavačni morfem *-ax*, preuzet iz Lm. *a-* i *ja-* osnova ženskoga roda (*krump'irax, j'árkax, sinax, vr'ágax*), te nastavak *-ix* u imenica *p'òdix, sn'égix, m'òžix, n'òftix, n'òžix, kr'òvix, v'òlix*. U instrumentalu množine prve skupine potvrđen je nastavak *-ame* (*Č'rnou'garame, kom'ádame, l'ěš'nekame, stol'n'ákame, uč'itel'ame, únukame*). Specifičnost ovoga morfema, neuobičajenog u

⁸ 'zamka za puhove koja se stavlja na drveće'.

⁹ U ovoj je skupini imenica nastavak *-i* u Gm. potvrđen samo u primjeru *m'etri*.

širim okvirima goranske morfologije,¹⁰ ali i kajkavskoga sustava na apstraktnijim razinama (Lončarić 1996: 99–101), može se protumačiti razlozima fonološke prirode. U preuzetome množinskome morfemu ženske glavne deklinacije finalno je *-i* alternirano vokalom *e* (u razvoju *e* < **i*). Nastavak *-ami* u oblicima množine muškoga roda svojstven je jednom (manjem) dijelu govora na sjeveru i istoku kajkavskoga područja (Lončarić 1996: 101), a u različitim inačicama javlja se i u dijelu govora na sjeverozapadu Gorskoga kotara: *-amy* u Čabru (Barac-Grum 1993: 178), *-(a)me(n)* u Tršću (Malnar Jurišić 2017: 204). U instrumentalu množine imenica muškoga roda druge skupine javlja se nastavak *-ime*, ovjeren u primjerima poput *nóftime*, *kròvime*, *stòlime*, *mòžime*, *pòdime*, *nòžime*, *vòlime*.

Dvojina je izgubljena, a uz brojeve od 2 do 4 imenice dolaze u posebnom obliku koji je jednak obliku genitiva jednine: *dvà bràta*, *dvà čověka*, *dvà-tri pràsca*, *štěre sına*.

Množinski oblik imenice *čověk* glasi *lědi*, a sklanja se po sljedećoj paradigmi: N *lědi*, G *lědi*, D *lědin*, A *lědi*, V *lědi*, L *lědix*, I *lědime*.

Prema prikazanom izboru relacijskih morfemā pokušat ćemo ovdje iznijeti ključ razvoja imeničke paradigme muškoga roda *a*-vrste u suvremenome crnoluškome govoru. Iz donesenih je potvrda vidljivo da oblici imenica muškoga roda u DLImn. u mjesnome govoru Crnoga Luga nisu sinkretizirani. Osim toga, da dva tipa nastavaka u množini ne potječu od starih morfemskih opozicija palatalnih i nepalatalnih osnova, najbolje svjedoče gore navedeni primjeri akuzativa množine. Nastavci su među dvjema množinskim paradigrama distribuirani komplementarno i u pravilu se međusobno ne 'posuđuju'. Vratimo li se na imenice kojima smo oprimjerali nastavke *i*-tipa, vidjet ćemo da je njihov broj ograničen, ali i da imaju neke zajedničke povijesne sponne čiji se relikti danas u crnoluškome govoru odražavaju upravo u zasebnome tipu nastavaka.

U analizi podrijetla nastavaka *i*-tipa nametnulo se nekoliko pravaca tumačenja. Prva je od mogućnosti prevaga širokog utjecaja *i*-osnova u ovome dijelu paradigme po kojoj dio (jednosložnih) imenica muškoga roda (*nóft*, *mòš*, *vřx*,

¹⁰ U mjesnome govoru Gornjih Turni instrumentalu množine imenica muškoga roda svojstven je morfem *-imy*, dok u Delnicama supostoji nekoliko nastavaka (*-y*, *-my*, *-imy/-ymy*), različita postanja, no nijedan podrijetlom iz *a/-ja*-deklinacije (Lisac 2006: 94–95). U govoru Broda na Kupi potvrđen je nastavačni *-imy* u imenica *a*- te *i*-vrste (Lisac 2000: 32–33). Ni u istočnogoranskim kajkavskim govorima instrumentalni *-ami* u imenica muškoga roda nije zabilježen, već u većini slučajeva stari *-i* (Marinković 2018: 138–139).

sněk i dr.) u množini preuzima nastavke polazne *i*-sklonidbe. Riječ je uglavnom o imenicama koje su некоć pripadale *u*-promjeni. Dok staroslavenski kanonski tekstovi potvrđuju vrlo mali broj imenica muškoga roda koje su se sklanjale po paradigmi *u*-promjene (u rasponu od pet do sedam), za praslavenski morfološki sustav pretpostavlja se i do 40-ak takvih oblika (Janda 1996: 353) koji u današnjim hrvatskim govorima dolaze u formi jednosložnih imenica m. roda koje i u jednini i u množini preuzimaju većinom padežne nastavke polazne *o*-/*jo*-promjene. Kako je između negdašnjih *u*- i *i*-osnova (posebice *i*-osnova m. roda) uočena podudarnost u razvoju gramatičkih morfema (Mihaljević 2014: 53–55),¹¹ uz ostale se vjerojatne pravce razvoja, nameće ovdje mogućnost da su neke crnoluške jednosložne imenice m. roda, proizašle iz polazne *u*-promjene, u množinskim padežima preuzele relacijske morfeme *i*-vrste.

Ovomu se tumačenju može kontrirati tezom o direktnome preuzimanju nekih nastavaka iz glavne promjene muškoga roda: *-i* u NVmn. od polaznoga **-i o*-/*jo*-promjene, *i*- u Amn. iz tvrde inačice te *-ix* u Lmn. iz njene meke inačice. Isto tako, noviji nastavci *-in* (< *-im*) te *-ime* (< *-imi*) svojstveni su hrvatskomu sustavu koncem starojezičnoga razdoblja u objema paradigmama: *a*- (i m. i s. roda) i *i*-vrste (Lukežić 2015: 85). Prihvaćajući mogućnost da su svi oni kao takvi podrijetlom iz glavne muške promjene, tezu i o mogućemu preuzimanju iz *i*-vrste možemo ovdje braniti s nekoliko argumenata. Ponajprije, tu je *-i* u Gmn. kao nesumnjiv relikv staroga *-i* polazne *i*-promjene prema kojem su se potencijalno izjednačili i ostali padeži. Nadalje, kako u govoru Crnoga Luga nije zabilježena polarizacija nastavaka prema palatalnosti dočetka osnove (usp. i u Ljd. *dučāne*, *prāscę*, *dāžę*), tako ni *-ix* u Lmn. ne možemo pouzdano smatrati kontinuantom polaznoga **-ihь* u imenica s dočetnim palatalom osnove. I zadnje, nastavci *-im* (Dmn.), *-ih* (Lmn.) te *-(i)mi* (Imn.) javljali su se sve do druge polovice 19. st. u tekstovima starije književnosti, upravo u imenica *i*-vrste (Matasović 2008: 199).

Nakraju, uz iznesene opcije treća je mogućnost porijekla ovih nastavaka vezana uz akcenatske regresivne pomake: nabrojane imenice pretežno su dijelom ishodišne naglasne paradigme *c* (*mōš*, *zōp*, *sněk*) s polazno naglašenim zadnjim slogom u DLImn., a vokalske alternacije u relacijskim morfemima tih padeža bile bi u

¹¹ U objema paradigmama u razvoju praslavenskih iz praindoeuropskih oblika, što bi značilo da je riječ o vrlo staroj interferenciji. Samim time ova teza gubi na vjerojatnosti.

tom slučaju rezultat promjene kvalitete vokala u novijem, zanaglasnom položaju (usp. u nastavku odjeljak o nastavku *-i* u Gjd. imenica *e*-vrste). Ovaj tip nastavaka ima i jedan dio imenica polazne naglasne paradigme *b* (*króf*) kojima je Dmn. imao naglašenu ultimtu, dok za Imn. postoje disonantna tumačenja o položaju naglaske (usp. Kapović 2010: 60–61). U svjetlu polazno naglašenih ultima i u tih imenica te uzimajući u obzir međuovisnost vokalizma i prozodijskih procesa, specifičnu za niz govora na zapadnome ogranku kajkavštine (usp. Celinčić 2011: 49–50), pretpostavka o ovisnosti kvalitete vokala (unutar relacijskih morfema) o njihovoj dijakronijskoj kvantiteti čini se ovdje ravnopravnom prvim dvjema mogućnostima. Naravno, potvrđeno je u građi i mnogo primjera imenica polazne np *c* s nastavcima prve skupine (npr. *vrāgan* Dmn., *sinax* Lmn.), što nas upućuje na vrlo vjerojatne skorašnje inovacije u kojima će s vremenom i preostale imenice manje skupine preuzeti nastavke prve skupine.

Množinski nastavci NAV *-i*, G *-i*, D *-in*, L *-ix*, I *-imę* u analiziranim primjerima m. roda mogu se smatrati posebnošću crnoluškoga govora: prema dostupnima podacima o morfologiji imenica okolnih govora oni se također javljaju, no uglavnom po pojedinim padežima. U govoru Gerova dolaze samo u dvama (Lmn. *-yx*, Imn. *-ymy*) ili samo u jednome padežu u Čabru (Lmn. *-yh*). U Brodu na Kupi također samo u Lmn. (*-ix*, *-imy*), kao i u govorima Delnica i Gornjih Turni. U Tršću nisu zabilježeni. Da bi se o njihovu porijeklu donio ipak neki sigurniji zaključak, bilo bi potrebno istražiti detaljnije morfologiju imenica i drugih govora te usporediti koje imenice muškoga roda u tim govorima preuzimaju nastavke polazne glavne sklonidbe, a koje imaju druge, specifične nastavke, kao što to u govoru Crnoga Luga imaju imenice tipa *muž*, *snijeg*, *vrh* i dr.

2.1.2. Imenice srednjega roda

Deklinacijskoj *a*-vrsti pripadaju i sve imenice srednjega roda s dočetcima *-o / -ę / -u* (*lęto*, *dęte*, *dęvu*), uključujući imenice s nastavkom *-i* (*žęlęzi* ‘željezo’, *kāmańi* ‘kamenje’) te singularia (*bvāgu*) i pluralia tantum (*vrāta*). U crnoluškome se govoru imenice srednjega roda *a*-vrste sklanjaju uz nastavke prikazane u Tablici 2.

Tablica 2. Nastavci imenica srednjega roda *a*-vrste

	jednina	množina
N	<i>-o / -e / -u / -i</i>	<i>-a</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ø</i>
D	<i>-e</i>	<i>-an</i>
A	<i>-o / -e / -u / -i</i>	<i>-a</i>
V	<i>-o / -e / -u / -i</i>	<i>-a</i>
L	<i>-e</i>	<i>-ax</i>
I	<i>-an</i>	<i>-ame</i>

Nastavci u NAVjd. imenica srednjega roda *a*-vrste u crnoluškome govoru slijede polazno razlikovanje s obzirom na (ne)palatalnost dočetka osnove. Imenice čija osnova završava na nepalatal dobivaju nastavak *-o*, a one s palatalnim dočetkom osnove *-e*: *korito*, *kolěno*, *lěto*, *sěo* 'selo', *vuxo*, *mlěko*; *pišče* 'pile', *mōrje*, *pōle* te apstraktne imenice kao što su *pāmčēne*, *zdrāvje* i dr. Nastavak *-u* također imaju imenice kojima osnova završava na nepalatal: *dřvu*, *òku*, *rěbru*, *srěbru*, *zvātu*, *bvāgu* 'blago, domaće životinje', *měsu*, *sěnu*. Dijakronijski gledano, riječ je o morfemu *-o* koji je uslijed akcenatskih pomicanja promijenio svoj fonološki sastav.¹² Najrjeđi je nastavak *-i*, a rezultat je također prefonologizacije, tj. progresivnoga akcenatskoga pomaka cirkumfleksa te promjene kvalitete vokala nakon regresivnoga pomicanja: potvrđen je u imenicama *sūnci*, *želězi* te u zbirnoj imenici *kāmañi*, u kojoj finalno *-i* odražava regresivni pomak s nekoć naglašene ultime. Međuovisnost fonoloških procesa i suvremenih gramatičkih morfema razvidna je i u okolnim kajkavskim govorima s ovom akcenatskom izoglosom: u turnanskome i delničkom govoru uz *-o* dolazi u Njd. srednjega roda i *-u*, a morfem *-i* svojstven je i govoru Delnica (potvrđen u povijesnim ispravama, u suvremenom stanju rijetko, Lisac 2006: 98–99) te govoru sjevernijega Tršća

¹² Progresivnim pomakom cirkumfleksa finalno je *o* produljeno. „Poslije retrakcije pomaknutog naglaska završno *-ø* je zatvoreno u *-u*” (Pronk 2010: 102–103). Prema Pronkovu pisanju, u zapadnim je gorskokotarskim kajkavskim govorima finalno *-u* uopćeno i u onih imenica srednjega roda kod kojih progresivni pomak nije proveden (imenice naglasnih tipova *a* i *b*), a jedni su od takvih i crnoluški primjeri *rěbru* i *srěbru*. S druge strane, prilikom našega istraživanja ovoga govora nisu zabilježeni drugi primjeri koji bi oslikavali ujednačeno *-u* u imenica polaznih paradigmi *a* i *b* (usp. *korito* i *sěo*), što nam govori ili da ujednačavanje nije provedeno ili da je s vremenom zbog izvanjezičnih razloga preuzet inovativniji *-o*.

(Malnar Jurišić 2017: 206). Nastavci se ostalih padeža u jednini podudaraju s nastavcima za imenice muškoga roda (Gjd. *òka*, *vùxa*, *rèbra*, *džva*, *sèna*, *pòla*, *korita*, *mlèka*; DLjd. *sène*, *pòle*, *kolène*, *mèse*; Ijd. *bvàgan*, *òkan*, *sùncan*, *rèbran*, *lètan*, *zdràvjan*) te je i njihovo podrijetlo jednako.

U imenica nekadašnje *t-* i *n-*promjene očuvani su u kosim padežima nerelacijski morfemi *-et-* i *-en-*:¹³ Gjd. *deṭèta*, *piščèta*, *teḷèta*, DLjd. *deṭète*, *piščète*, *teḷète*, Ijd. *deṭètan*, *piščètan*, *teḷètan*; NAVjd. *vrème*, Gjd. *vrèmena*, DLjd. *vrèmene*, Ijd. *vrèmenan*.

Oblicima je za nominativ, akuzativ i vokativ množine imenica srednjega roda svojstven gramatički morfem *-a* (< *-a): *lèta*, *rèbra*, *korita*, *vràta*, *kolèna*. U genitivu množine očuvan je stari ništični morfem: *džf*, *lèt*, *rèbar*, *kolèn*, *kòrit*, *vràt*. Kao i u jednini, i u množini se ostali nastavci podudaraju s većinskim nastavcima m. roda *a*-vrste (Dmn. *vràtan*, *kolènan*; Lmn. *koritàx*, *rèbrax*; Imn. *lètame*, *rèbrame*, *korítame*, *vràtame*) pa njihovo ishodište nije potrebno zasebno rekonstruirati.

2.2. Imenice *e*-vrste

Po *e*-vrsti sklanjaju se sve imenice ženskoga roda koje u nominativu jednine imaju nastavak *-a*: *bàbeca* ‘primalja’, *màjka* ‘baka’, *bèrtija*, *devojčèca*, *dùpla* ‘rupa u drvetu’, *glàva*,¹⁴ *mžzlina* ‘hladnoća’, *ambrèla* ‘kišobran’, *kràva* i dr., te singularia (*rodbina*) i pluralia tantum (*xváčè*, *očàle*). Iznimku u NAjd. čini imenica koja je polazno bila dijelom stare *v*-promjene, a u Njd. preuzet je nastavak *-of*: *cèrkof* ‘crkva’. Specifična je u ovoj vrsti i imenica *kòkuš* ‘kokoš’ s ništičnim morfemom u NAVjd., no s relacijskim morfemima *e*-vrste u ostalim padežima (Gjd. *kokùše*, DLjd. *kokùše*, Ijd. *kokùšo*, NAVmn. *kokùše*, Gmn. *kokùš*, Dmn. *kokùšan*, Lmn. *kokùšax*, Imn. *kokùšame*).

Nastavci su za sklonidbu imenica *e*-vrste u crnoluškome govoru prikazani u Tablici 3.

¹³ Konsonantske *s*-promjene srednjega roda u kosim padežima nisu očuvale morfem *-es-*: Gjd. *čùda*, *vùxa*, DLjd. *čùde*, *vùxe*, Ijd. *čùdan*, *vùxan*; NAVmn. *čùda*, *vùxa*, Gmn. *čùt*, *vùx*, Dmn. *čùdan*, *vùxan*, Lmn. *čùdax*, *vùxax*, Imn. *čùdame*, *vùxame*.

¹⁴ Novija potvrda, starija je fonološka inačica, prema sjećanju najstarije govornice, *gvàva*.

Tablica 3. Nastavci za sklonidbu imenica *e*-vrste

	jednina	množina
N	-a	-e / -i
G	-e / -i	-o / -i
D	-e	-an
A	-o	-e / -i
V	-a / -o	-e / -i
L	-e	-ax
I	-o	-ame

Genitiv jednine ima nastavak *-e* iz stare palatalne sklonidbe (< *-e): *bānke*, *blizānke*, *čizme*, *čerkve*, *kamilece*. Iznimku čine neke imenice poput *gōra* 'šuma', *vōda*, *rōka*, *xrāna*, *nōga* koje u Gjd. te u NGAVmn. imaju nastavak *-i* (*gōri*, *vōdi*, itd.). Ovi su nastavci potvrđeni i u delničkom te tršćanskom govoru (usp. Gjd. te NAMn. *gōri*, *xrāni*, *vōdi*, *rōki*, *nōgi* u Delnicama). U slučaju potvrđā tipa Njd. *vōda*, *gōra*, *xrāna*, Gjd. *vōdi*, *gōri*, *xrāni* riječ je o imenicama ishodišne naglasne paradigme *c* i (manje) *b* s polazno dugim nastavačnim *-e u Gjd., a *-i* tumačimo fonološkom promjenom nakon regresivnoga pomaka akcenta s polazno dugoga morfema *-e. Da nije riječ o preuzimanju morfemā tvrde inačice glavne ženske promjene, potvrđuju imenice naglasne paradigme *a* s nastavkom *-e* (*māčke*, *žābe*, *čāše* u Gjd. i NAVmn.), s istim nastavkom iza obaju tipova dočeta osnove, palatalnog i nepalatalnog. Očekivano, danas je broj imenica *e*-vrste s genitivnim relacijskim morfemom *-i* vrlo ograničen, a o gubitku te izoglose svjedoče ostale imenice polaznih naglasnih paradigmi *b* i *c* s nastavkom *-e*: *žēne*, *glāve*.¹⁵ Kako su sve ove imenice u Gmn. polazno imale nulti relacijski morfem, morfem *-i* u tome padežu u suvremenome crnoluškome govoru možemo tumačiti preuzetom iz *i*-osnova. Ostaje za razjasniti morfem *-i* u NAVmn. Imenice su u tima trima

¹⁵ Akcenatsko objašnjenje genitivnoga nastavka *-i* u dijelu imenica ženskoga roda *e*-vrste (*ženi*, *roki*, *nogi*) nudi i Logar pri interpretaciji imeničke sklonidbe *e*-vrste u govorima Bele krajine, no s teorijom o diftongaciji dugoga finalnoga prednjeg nazala. Dalje je *-i* u Gjd. objašnjeno kao relik diftonga u akcenatskom razvoju *ženē* > *ženie* > *žēnie* > *žēni* (1969: 106).

množinskim padežima polazne paradigme *c* imale čeonu naglasak (Kapović 2011: 161). Progresivnim pomakom cirkumfleksa mijenja se kvaliteta nastavačnoga vokala, što je u konačnici rezultiralo i drugačijim relacijskim morfemom. Na djelu je proces istovjetan onome koji je i u imenica np *c* srednjega roda u NAVjd. dao nastavak *-u*.

Nastavci se izdvojenih imenica u preostalim padežima podudaraju s nastavcima ostalih imenica ženskoga roda *e*-vrste. Dativ i lokativ u jednini imaju nastavak *-e* (Djd. *běrtije*, *bōrbe*, *devojčecę*, *stręxę*, *vōde*; Ljd. *glāve*, *gōre*, *f kante*, *zābave*, *f škōle*). Kao i u imenica *a*-vrste, nema sigurna objašnjenja kontinuirala li on polazni **-ě* ili **-i*. Vokativ je morfološki većinom jednak nominativu, osim u afektivnim situacijama kada je moguće čuti oblik s morfemom *-o*: *rodbino*. Podrijetlo akuzativnoga nastavka *-o* valja tražiti u fonološkoj mijeni **o > o*, kao i podrijetlo nastavka instrumentala jednine (Ajd. *blizānko*, *cipeło*, *glāvo*, *ambręło*, *krāvo*, *vōdo*; Ijd. *stręxo*, *ambulanto*, *čizmo*, *gōro*, *dęco*, *pjęsmo*, *krāvo*).

Nominativ, akuzativ i vokativ množine imenica ženskoga roda crnoluškoga govora u glavnini su slučajeva sinkretizirani u nastavku *-ę*: *bābęcę*, *frile*,¹⁶ *mājke*, *blizānke*, *cipełe*, *pjęsmę*, *cęrkve*, *devojčecę*, *glāve*. U Gmn. dolazi stari nulti nastavak (*-∅*): *žęn*, *ambręł*, *kamilec*, *devojčec*, *bęrtij*, *očāl*, *krāf*. Kada je riječ o gramatičkim morfemima DLImn., u crnoluškome su govoru imenice *e*-vrste naslijedile ishodišni inventar nastavaka glavne ženske promjene: imenice u dativu množine imaju nastavak *-an* (*krāvan*, *gōran*, *bōrban*, *blizānkan*), lokativ množine ima stari nastavak *-ax* (*žęnax*, *cęrkvax*, *stęnax*, *kāntax*, *pōstęlax*, *vōdax*), a u instrumentalu množine nastavak je imenicama ove sklonidbe u crnoluškome govoru uvijek *-ame* (*klūpame*, *ambręłame*, *cipełame*, *blizānkame*, *vōdame*).

Karakteristična je i imenica *rāma* ‘rame’ koja se u jednini sklanja po paradigmi *e*-vrste (NVjd. *rāma*, Gj. *rāme*, DLjd. *rāme*, AIjd. *rāmo*), a u množini se mijenja kao imenica *i*-vrste (NAVmn. *rāmi*, Gmn. *rāmi*, Dmn. *rāmin*, Lmn. *rāmix*, Imn. *rāmimę*).

¹⁶ ‘vrsta malih potočnih riba’.

2.3. Imenice *i*-vrste

Deklinacijskoj *i*-vrsti pripadaju one imenice ženskoga roda koje u Njd. imaju nulti nastavak: *stvář*, *bólest*, *smṛ̌t*, *gvát* 'glad', *rěč̣*, *mást* itd. U ovu su vrstu ušle imenice ženskoga roda nekadašnje *i*-promjene, imenica *kṛ̌f* koja je bila dijelom *v*-promjene te imenica *šč̣ṭ* 'kći' iz ishodišne konsonantske *r*-promjene.

Nastavci su imenica *i*-vrste u crnoluškome govoru prikazani u Tablici 4.

Tablica 4. Nastavci za sklonidbu imenica *i*-vrste

	jednina	množina
N	-∅	-i
G	-i	-i
D	-i	-in
A	-∅	-i
V	-∅	-i
L	-i	-ix
I	-i / -jo	-imę

Ove imenice ženskoga roda u nominativu, akuzativu i vokativu jednine završavaju nultim nastavkom: *pěč̣*, *rěč̣*, *smṛ̌t*, *šč̣ṭ*, *su* 'sol', *mládost*, *bólest*. Genitiv su, dativ i lokativ jednine ujednačeni u nastavku *-i* koji je kontinuantna nastavka **-i* istovjetnih padeža ishodišnoga sustava (Gjd. *pěči*, *sóli*, *gvádi*, *smṛ̌ti*; Djđ. *šč̣eri*, *stváři*; Ljd. *spovědi*, *bolěsti*, *o rěči*). Za instrumental jednine ove promjene specifični su nastavci *-i* ili *-jo* (*kṛ̌vi*, *pěči*, *šč̣eri*; *bolěštjo*, *pámětjo*, *sóljo*). Nastavak *-jo* ima podrijetlo iz nekadašnje *i*-promjene imenica ženskoga roda.

Nominativ, akuzativ, vokativ pa i genitiv množine čuvaju stare oblike s nastavkom *-i*: *kósti*, *pěči*, *rěči*. Dativ množine imenica ženskoga roda *i*-vrste ima nastavak *-in* (*kóstin*, *pěčin*), lokativ *-ix* (*rěč̣ix*, *oč̣ix*, *cěvix*), a instrumental ima nastavak *-imę* (*pěč̣imę*, *vásimę*,¹⁷ *stvárimę*). Dakle, ni u imenica ove vrste dativ, lokativ i instrumental množine nisu ujednačeni, već čuvaju starije stanje,

¹⁷ *vási* – 'vlasi'.

s kontinuantama podrijetlom iz pridjevsko-zamjeničke sklonidbe, potvrđenima i u imenica *i*-vrste obližnjih govora Gornjih Turni te dijelom u govoru Delnica.

3. Zaključak

Mjesni je govor Crnoga Luga u Gorskom kotaru prema rezultatima provedenoga istraživanja morfološki konzervativan govor s neujednačenim oblicima množine, brojnim tipičnim obilježjima kajkavske morfologije na razini narječja te s posebnostima koje ga uključuju u korpus zapadnih kajkavskih gorskokotarskih govora.

Kao i u glavnini kajkavštine, u govoru je došlo do gubitka morfološke posebnosti vokativa, očuvan je *-ø* nastavak u genitivu množine imenica *e*-vrste, a stara se razlika po palatalnosti očuvala samo u NAVjd. imenica srednjega roda. Za istraživanja nije potvrđena tendencija izjednačavanja oblikā u Ajd. i Gjd. imenica muškoga roda za neživo, što je temeljnim morfološkim obilježjem i zapadnoga i istočnoga goranskoga poddijalekta. Međuovisnost fonologije i morfologije svojstvena je i ovom govoru, kao i susjednim govorima koji su nam u analizi bili modelom usporedbe: nakon akcenatskih pomicanja promijenjen je vokalizam ultime u dijelu primjera pa se u sinkronijskome presjeku potvrđuju nastavci koji samo naizgled ne kontinuiraju polazne gramatičke morfeme glavnih promjena. U imenicama tipa *sūnci*, *měsu*, *sěnu* riječ je o promjeni boje vokala nastaloj kao produkt progresivnoga pomaka cirkumfleksa i potom njegove retrakcije, a u primjerima Gjd. tipa *gōri*, *vōdi* također o promjeni kvalitete nakon regresivna pomicanja siline s duge ultime. Novija su ujednačavanja zamutila stariju sliku pa su nekadašnji fonološki procesi s posljedicama u morfologiji imenica danas vidljivi samo reliktno. Od crnoluških specifičnosti izdvajamo množinsku paradigmu dijela jednosložnih imenica m. roda s nastavcima *i*-tipa (NAV *-i*, G *-i*, D *-in*, L *-ix*, I *-imę*). Osim navedenih posebnosti, nastavci se imeničke paradigme uvelike podudaraju s istovjetnim nastavcima okolnih punktova.

Ranija su istraživanja fonološke razine ovoga idioma utvrdila da govor Crnoga Luga pripada zapadnomu podtipu goranske kajkavštine, a analiza morfologije imenica pokazala je da se i prema morfološkim parametrima uklapa u morfološki sustav zapadnoga goranskoga poddijalekta. Neka su pitanja ostala otvorena, poput

podrijetla množinskih nastavaka *i*-tipa u dijelu jednosložnih imenica muškoga roda *a*-vrste, a odgovore na njih (barem djelomične) dobit ćemo kada se rasvijetli morfološka (i fonološka) slika i drugih kajkavskih govora u okruženju.

Literatura

- BARAC-GRUM, VIDA. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.
- CELINIĆ, ANITA. 2011. Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17. 19–60.
- JANDA, LAURA. 1996. Figure, ground and animacy in Slavic declension. *Slavic and East European Journal* 40/2. 325–355.
- KAPOVIĆ, MATE. 2010. Naglasak *o*-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Filologija* 54. 51–109.
- KAPOVIĆ, MATE. 2011. Naglasak *ā*-osnova u hrvatskom – povijesni razvoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17. 147–172.
- KNAUS, NIKOLINA. 2020. *Morfologija imenica u govoru Crnoga Luga*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 60 str.
- KOVAČ, HRVOJE; MALNAR JURIŠIĆ, MARIJA. 2016. O fonologiji govora Crnoga Luga. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42/2. 483–501.
- LISAC, JOSIP. 2000. Osnovne značajke broskog govora. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 5. 25–36.
- LISAC, JOSIP. 2006. *Tragom zavičaja: Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Književni krug. Split.
- LOGAR, TINE. 1969. Praslovska *a*-sklanjatev v slovenskih narečjih. *Jezik in slovstvo* 14/4. 104–109.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra čakavskoga sabora Grobnišćine. Zagreb – Rijeka – Čavle.
- MALNAR JURIŠIĆ, MARIJA. 2017. Iz morfologije govora Tršća. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21. 203–208. doi.org/10.21857/m3v76tzgwy.
- MARINKOVIĆ, MARINA. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske u Delnicama. Zagreb – Delnice.

MATASOVIĆ, RANKO. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

MIHALJEVIĆ, MILAN. 2014. *Slavenska poredbena gramatika. 2. dio*. Školska knjiga. Zagreb.

PRONK, TIJMEN. 2010. Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. 110–129.

VRANIĆ, SILVANA. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka.

Morphological Description of Nouns in the Dialect of Crni Lug

Abstract

The paper describes the morphology of nouns in the local dialect of Crni Lug in Gorski Kotar, which belongs to the western subtype of Gorski Kotar Kajkavian dialect. The conclusions are based on the transcription of the recorded noun paradigms in the area of Crni Lug. The recordings were made in the summer and winter of 2020. Nouns are classified into three declension types: *a-*, *e-* and *i-*type according to the grammatical morpheme in genitive singular. Nouns of the masculine and neuter gender of the Crni Lug dialect belong to the *a-*type, and nouns of the feminine gender are divided into *e-* and *i-*type. Each case and case continuation is described separately. In addition, its origin is described separately in relation to the current situation in which the specifics of the deviation are determined, and examples of nouns in the dialect of Crni Lug are given as confirmation.

Ključne riječi: morfologija imenica, Crni Lug, Gorski kotar, gramatički morfem

Keywords: morphology of nouns, Crni Lug, Gorski Kotar, grammatical morpheme